

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kasım 2014 – Ocak 2015

Yıl : 16 Sayı : 63

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

November 2014 – January 2015

Volume : 16 Number : 63

AZ TANINAN KIYMETLİ BİR OSMANLI ESERİ: BALÇIK ATİK CAMİ–TURGUT REİS CAMİİ

Gülberk BİLECİK*

Makalenin Alındığı Tarih / Received: 28/11/2014

Yayına Kabul Tarihi / Accepted for publication: 10/12/2014

Öz

Makalede Bulgaristan'ın Balçık şehrinde yer alan ve Atik Cami olarak da bilinen Turgut Reis Camii incelenmiştir. Öncelikle Balçık şehri ve bulunduğu bölge hakkında kısa bilgi verilmiştir. Daha sonra sırasıyla caminin tarihlendirilmesi, geçirdiği değişimler, planı ve süslemeleri açıklanmıştır. Yapı benzer özellikleri bakımından Balkanlar'daki ve Anadolu'daki örnekleriyle karşılaştırılmıştır. Daha önce hakkında detaylı bir inceleme yapılmamış olan cami, bu makale ile kültür literatürüne kazandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Bulgaristan, Balçık, Osmanlı, Turgut Reis Camii, süsleme.*

*Yrd. Doç. Dr. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı, bilecikg@istanbul.edu.tr

A LESS KNOWN PRECIOUS OTTOMAN MONUMENT: BALCHIK ATIK MOSQUE-TURGUT REIS MOSQUE

Abstract

In this article, the Turgut Reis Mosque, also known as Atik Mosque situated in the city of Balchik in Bulgaria is investigated. First, brief information about the region and the city of Balchik is given. Then respectively, the dating of the mosque, the transitions, the plan and decorations are described. The mosque is compared with examples of similar structures located in Anatolia and the Balkans. This article therefore has tried through its culture literature to bring the mosque out in the light it deserves.

Keywords: *Bulgaria, Balchik, Ottoman, Turgut Reis mosque, decoration*

GİRİŞ

Balçık şehri, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda, Romanya sınırına yakın bir bölgededir. Hacıoğlu Pazarcığı ile Varna arasında yer alır. Karadeniz'e kıyısı olan bir liman şehridir.

Balçık'ın da içinde bulunduğu bölge Dobruca olarak bilinmektedir. Adını ilk Türk Beyi Balık'ın kardeşi Dobrotiç'ten alan Dobruca Bölgesi, sırasıyla Trakların, Getlerin, İskitlerin, Germanlerin, Romalıların, Bulgarların, Bizans'ın, Peçeneklerin ve Moğolların hakimiyetine girmiştir. Eflak Beyliği tarafından da alınmak istenen Dobruca, 1419 senesinde Çelebi Mehmed tarafından fethedilmiştir. 460 sene kadar da Osmanlı toprağı olarak kalmıştır.¹ Tam olarak fethedildiği tarih bilinmese de,

¹ K. Karpat. (1987). Dobruca Maddesi. İslam Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul, ss. 482-486. ; M. Ülküsal. (1987). Dobruca ve Türkler. TKAE Yayınları, Ankara. Dobruca ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: E. İnal. (2013). Mecmûa-

Balçık'ın da bu tarihten itibaren Osmanlı idaresine girdiği tahmin edilmektedir. Şehir, bölgenin elimizden çıktığı II. Balkan Savaşı (1913) sonuna kadar da Osmanlı toprağı olarak kalmıştır.²

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Balçık'tan şöyle bahseder: “ Karadeniz sahilinin Rumeli tarafında, yalçın kayalı yüksek bir dağın eteğinde kurulmuştur. Özü Eyaleti'nde, Hacıoğlu Voyvodalığı idâresinde yüz elli akçelik kazadır. Sipâh kethüda yeri ve yeniçeri serdari vardır. Müftüsü ve âyânı olmayıp, fukarası çoktur. Damları kiremit ve sendere tahta ile örtülü beş yüz kadar evleri vardır. Hepsi beş mahalle ve beş mihrapdır.”³

Şehrin ismini de; “ Eskiden liman imiş, gün geçtikçe kum ve toprak ile dolmuştur. Hâlâ kible ve gündoğusu rüzgârından gemiler dörder beşer demir ile yatamazlar, mutlaka karaya düşerler. Açık bir limandır. Bir tarafı balçıklı liman olduğundan, Balçık İskeleyi derler.” şeklinde açıklar.⁴

* * *

15. yüzyılda Balçık'ın Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte şehirde yoğun bir îmar faaliyeti başlar. Camiler, medreseler, tekkeler, hanlar, hamamlar, çeşmeler gibi pek çok eserle şehre Osmanlı hüviyeti kazandırılmaya çalışılır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Balçık'ta, en bilineni iskele başındaki Emin Câmii olmak üzere 5 cami, 3 sıbyan mektebi, 1 han, 7 tüccar hanı, 150 dükkân ve 1 hamamın varlığından söz eder.⁵ 1285 (1868-1869) tarihli Tuna Vilâyeti Salnamesi'ne göre

yıTevârih-i Osmanî. Dobruca. ; A.Ghiata. (2005). XIX. Yüzyılda Osmanlı İdaresinin Altında Dobruca'da Müslüman Kültürü.

<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/turkkong3-1/tk3-1-28->

[ghiata.;http://osmanliansiklopedisi.blogspot.com.tr/2012/07/dobruca.html](http://osmanliansiklopedisi.blogspot.com.tr/2012/07/dobruca.html) ;

M.Naci Önal (2000). Dobruca Türkleri'nde Küfür Akşamı Törenleri. Türk Kültürü, Y.XXXIV, S. 403, s.693.

² Caner Sancaktar. (2011). Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, C.2, S.2, ss. 22-47.

³ Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (1999), Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağı (Haz.), C.3, İstanbul, s. 200.

⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (1999), s. 200.

⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (1999), s. 200.

şehirde 10 cami, 3 mektep, 1 medrese mevcuttur. ⁶1289 (1872-1873) tarihli *Tuna Vilâyeti Salnamesi*'nde ise 11 cami ve 1 tekke kayıtlıdır. ⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından hazırlanan "*Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yunanistan-Bulgaristan-Arnavutluk*" adlı eserde ise Balçık'ta 13 cami, 5 mescit, 4 medrese, 3 mektep, 1 han, 1 hamam ve 1 bedestenden bahsedilmektedir. Ayrıca Balçık'a bağlı köylerde yer alan 5 cami, 2 türbe ve 1 âsitânenin ismi de belirtilmiştir. ⁸ Günümüzde ise bir cami ve üç çeşmeden başka eser kalmamıştır.

* * *

Yazımızın konusunu oluşturan Turgut Reis Camii hakkında detaylı bir araştırma olmayıp, yapı sadece birkaç temel kaynaktan isim olarak geçmektedir. ⁹ 2006 senesinde hazırlanan bir yüksek lisans tezinde ¹⁰camiden bahsedilmiş, ancak yeterlibilgi verilmemiştir. Bu makalede, eksik kalan bölümlerin tamamlanmasına çalışılmıştır. Caminin tarihçesi, planı, geçirdiği değişimler, süslemeleri ve günümüzdeki durumu belirtilerek yapının kültür literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır.

Turgut Reis Camii eski şehrin merkezinde, İskele Meydanı'ndabugünkü UlitsaChayka Sokakı ile Petko R. Slaveykov Caddesi'nin köşesinde yer almaktadır. Atik Camiolarak da bilinen yapı, 16. yüzyılda büyük

⁶ Osman Keskiöğlu. (1969). Bulgaristan'da Bazı Türk Âbideleri ve Vakıf Eserleri. Vakıflar Dergisi, No. VIII, , s. 322; Osman Keskiöğlu vd. (1983). Bulgaristan'da Türk - İslâm Eserleri. Vakıflar Dergisi, No. XVII, , s. 127. ; Aşkın Koyuncu. Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasnifi (1878-1908), Ankara Üniversitesi Dergisi, s. 209.

⁷ Ömer Turan. (1998). The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908), ss.192-193. ; Koyuncu, a.g.m., s. 211.

⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi. (2000). Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yunanistan-Bulgaristan-Arnavutluk, İstanbul, ss. 15-18.

⁹ E.H. Ayverdi. (2000)., a.g.e., s. 15. ; O. Keskiöğlu. (1969). a.g.m., s. 322. ; O. Keskiöğlu, A.T. Özaydın. (1983). a.g.m., s. 127.

¹⁰ Mehmet Emin Yılmaz. (2006). Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'ndaki (Dobiç) Camiler ve Çesmeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Osmanlıdenizcisi, Trablusgarp BeylerbeyiTurgut Reis (1485-1565)¹¹ tarafından yaptırılmıştır.¹²İhyâkitabesinden bu caminin harap olduğu, 1876 (1293) senesinde, MevakzâdeAliyyü'l-Vecâtarafından tamamen yeniden inşâ edildiği anlaşılmaktadır.1880'li senelerde tamir geçiren yapı, 19. yüzyılın sonunda tekrar bir onarım geçirmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır.

16. yüzyıla tarihlenen ilk caminin planı hakkında net bir bilgi yoktur.

1876 senesinde tamamıyla yeniden yapılan cami, eski bir resminde¹³ görüldüğü gibi, bulunduğu meyilli araziye uydurulmak amacıyla taş bir set üzerine oturtulmuştur. Kareplanlı olup kesme taş-tuğla malzeme ile inşâ edilmiş, kırma çatıyla kapatılmıştır. Yapıyı üstten taş bir silme dolaşır. Yüksekçe bahçe duvarıyla çevrelenen caminin, küçük bir haziresi mevcuttur.

¹¹ 1485 senesinde Sıralavos'ta, bugünkü Bodrum'un Turgut Reis Beldesi'nde Karabağ Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta iken bir korsan kadirgasına dahil olmuş, kısa sürede zekası ve cesareti ile öne çıkmıştır. 25 yaşlarındayken, Şehzade Korkud'un dikkatini çekmiş, Oruç ve Hızır Reis (Barbaros Hayreddin Paşa)'lerin yanına Cezayir'e gönderilmiştir. Turgut Reis, Preveze Deniz Savaşı'nın kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Cerbe Adası'nı kendine üs edinen Turgut Reis, güney ve orta Tunus'u da ele geçirmiştir. Barbaros'un ölümünden sonra 1547'de kendisine hil'at giydirilerek "Akdeniz levendleri kaptanı" Ünvanı verilmiştir. Trablusgarp'ı fethettikten sonra 1556'da Trablusgarp Beylerbeyi olmuş, Osmanlı varlığını Batı Akdeniz'e kadar ulaştırmıştır. 1565'te Malta seferi sırasında başından ağır yaralanarak 80 yaşında iken şehit olmuştur. Naası Trablusgarp'a nakledilmiş, orada yaptırdığı külliye'deki caminin yanına defnedilmiştir. Cihan Yemişçi. (2011). Turgut Reis'in Kısa Özgeçmişi. I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu, ss.17-24. ; İdris Bostan. (2013). Turgut Reis. T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul, s. 418.

¹² E.H. Ayverdi. (2000). a.g.e., s. 15.; İ. Bostan. (2013), a.g.m., s. 418. ; BA, İ.D.H., nr. 49377.

¹³ <http://www.grandmufti.bg/tr/component/phocagallery/> ; E.H. Ayverdi. (2000)., a.g.e., s.145.

Yapıya giriş, üzerinde ihyâ kitabesi bulunan yuvarlak kemerli bir kapıyla sağlanmıştır. Kapının iki yanında yine yuvarlak kemerli, yüksek birer dikdörtgen pencere mevcuttur.

Kare planlı harim, düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Mekân mihrap duvarında iki, yan duvarlarda üçer pencere ile aydınlatılmıştır. Pencere formları diğerlerini tekrarlar. Yuvarlak kemerli mihrap nişinin üzerinde, yine dönemin zevkini yansıtan oval formlu bir tepe penceresi mevcuttur.

Caminin sağında, son cemaat yeri ile harimin kesiştiği köşede, bir minare vardır. Ancak nasıl olduğu bilinmemektedir. Bulunan eski resimden minarenin 1880’li yıllarda dönemin zevkini yansıtacak şekilde yenilendiği anlaşılmaktadır.

Yapı, 19.yüzyılın sonunda köklü bir onarım daha geçirmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır.

19.yüzyılın sonundaki onarım sırasında yapının önüne kapalı bir son cemaat yeri eklenmiştir. Mevcut izler-duvar kalınlığı, dışarıdan üstten yapıyı dolaşan taş silmenin son cemaat yerinde kesilmesi, son cemaat yerinin ahşap köşelikleri ve silmesi gibi-bu fikri desteklemektedir. Giriş kapısı dış kenarları küçük birer payeyle yumuşatılmış dikdörtgen şeklindedir. Üzerinde yine dikdörtgen formunda kitabelik yer alır. Kitabeliğin içinde ise ortada gül şeklinde bir rozet ile iki yanında içlerinde “Maşaallah” yazılı damla şeklinde birer-rozet bulunur.

Harim bölümünde, tamirde eklendiği anlaşılan hanımlar mahfili yer alır. Mahfil duvarında bulunan ve 1876 tarihli yapıdan kalan pencere kemerlerinin izleri, bu fikri kuvvetlendirmektedir. Dört adet ahşap sütuna oturan mahfilin ortası, yuvarlak çıkma şeklinde düzenlenmiştir. Son cemaat yerinden açılan bir kapı ile mahfile çıkılan merdivenlere ulaşılır. Bu merdivenlerin etrafı duvarlarla örülmüş, harimden açılan bir kapı ile girilen küçük bir oda haline getirilmiştir. Burası günümüzde cami eşyalarının saklandığı depo olarak kullanılmaktadır.

Tamir sırasında mihrabın iki yanına birer ahşap seki yapılmış, mihrabın soluna ahşap bir vaaz kürsüsü eklenmiş, minber

yenilenmiştir. Ayrıca mihrap üzerinde bulunan oval pencere içeriden kapatılmış, dışarıda ise açık olarak bırakılmıştır.

Mihrap süslemesi olarak alemli birer sütuna oturan ve iki yana açılan perde motifi kullanılmıştır. Perdenin ortasından bir kandil motifi sarkıtılmıştır. Yakın tarihte kandil motifinin altına Âyete'l-Kürsî yazılmış, onu altınada Kâbe tasviri yapılmıştır. Bu motifler de yine Balkanlara has sarı, yeşil, mavi gibi renklerle boyanmıştır.

Tamirde minarenin de yenilendiği yine eski bir resimden¹⁴ anlaşılmaktadır. Minare tek şerefelidir ancak mukarnaslar ve tepelik kısmı değiştirilmiştir.

* * *

Yapı birkaç ufak süsleme dışında oldukça sâdedir. Taş süsleme olarak giriş kapısı üzerinde yer alan gül şeklinde bir motif ile iki yanında içlerinde “Maşaallah” yazılı damla şeklindeki rozetler bulunur. Gül şeklindeki rozet süslemeler ve varyasyonları Balkanlarda ve Anadolu’da cami, çeşmegibi çeşitli yapılarda, mezar taşlarında yaygın olarak karşımıza çıkar. Balkanlardan 19. Yüzyıla tarihlenen Balçık Akpınar Çeşmesi süslemesi, Filibe Çifte Hamamı’na 19. yüzyıl tamirinde eklenen parça, Üsküp İsa Bey Camii haziresindeki pek çok mezartaşı örnek olarak verilebilir.¹⁵ Anadolu’da 19. yüzyılda tamir gören Gebze Sinan Ağa Çeşmesi, İstanbul’da ise 19. yüzyıla tarihlenen Sinan Ağa Çeşmesi süslemeleri ile aynı yüzyıla tarihlenen pek çok mezar taşı bu süslemelere örnek gösterilebilir.¹⁶ Ayrıca yapıyı üstten dolaşan taş bir şilme mevcuttur. Pencere söveleri de taştandır.

1880’li yıllarda yapıya eklenen minare, mukarnas şerefeli ve boğumlu taş külahlıdır. Ancak yerel bir üslupta yapıldığı için

¹⁴ E.H. Ayverdi. (2000).a.g.e., s.145.

¹⁵ Ö. Turan. (2004). Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler. Ankara, s. 248, 272,

¹⁶ Fatih -İlk İstanbul. Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 132. ; A.NezihGalitekin. (2006). Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla, İstanbul.

kabadır. Bu tarz minareler Balkanlarda ve Anadolu’da aynı tarihlerde yapılan veya tamir gören pek çok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Razgrad Ahmed Bey Camii (16. yüzyıl) ’nin, Vidin Osman Pazvantoğlu Camii (1802) ve Silistre Ahmet Bey Camii’nin 19. yüzyılda yenilenen minareleri bölgeden verilebilecek örneklerdir. Anadolu’dan da yine 19. yüzyılda yenilenen Malkara Gazi Ömer Bey Camii’nin, Bursa Ulu Cami’nin minareleri ile İstanbul’dan 19. yüzyılda yenilenen Akbıyık Camii, 1883 tarihli Kadıköy Zühtü Paşa Camii’nin minaresi örnek olarak gösterilebilir.¹⁷

19.yüzyılın sonundaki tamir sırasında minare formu değiştirilmiştir. Mukarnaslı şerefenin yerini küçük baklavalılar ve taş boğumlu külahın yerini de sivri külah almıştır. Baklava formundaki süslemeler bu tarihlerde daha çok Balkanlarda karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıla tarihlenen Razgrad Sırtalan Köyü Camii, Lofça Üstüreç Köyü Camii ve Eski Cuma (Tırgovište) Saat Camii’nin minareleri örnek olarak verilebilir.¹⁸

Yapıda hat olarak altı satırdan oluşan, rık’a ile yazılmış ihyâ kitabesimevcuttur. Kitabenin metni şöyledir:

1. Turgud Reis merhûmmusakkafâthayrâtı câmi-i kebîr-i
atîkinhârâbı külliyyen bed’-i besmeyleyle bed’eninîşâ
2. mübâşeret-i musakkafât-ı mezkûrun idâre-i gale
kadîmesinden fazla galesini bi’l-istiryahidâre-i
3. inşâsmüceddidenihyâsını mütevellîsi bulunan
Meyakzâde Aliyyü’l-Vecâsânî-i bânîmuvâfakat

¹⁷ Mehmet Emin Yılmaz. (2006). a.g.t., s. 110.; Ö. Turan. (2004). a.g.e., s.184, 214 ; <http://www.malkara.bel.tr/malkara/kultur/camiler>; Eminönü Camileri (1987), s.17-18. ; Tahsin Öz. (1997). İstanbul Camileri. C.II, Ankara, s. 72. ; Belgin Demirsar. (1994). Zühdi Paşa Camii. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, s. 567-568.

¹⁸ M.E. Yılmaz. (2006). a.g.t., s. 110.; Machiel Kiel. (1995). Eski Cuma. T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul, s. 397. ; <http://dunyacamileri.blogspot.com.tr/>;

4. bi'l-hayrette bânî-i kadim merhûm ve mağfûrsâhibü'l-hayrâtve'l-hasenât ve râgıbû'l-cennet ve'd-derecât

5. rûh-ı tayyibe-i münevvere ile makberesini pür nûr-ı Yezdânbânî-i sânileri dahi câmi-i şerîfin

6. devâm-ı salâh-ı cemaatleriyle iki cihanda zinde-i selâmet-i necât eyleye Mevlâ âmin

Bed'-i gurreRebîu'l-Âhir, hitâm-ı Şâban15, 1293

Türkçesi şu şekildedir:

“Merhum Turgut Reis vakfının binalarından gelen gelirle yapılan ve harap olmuş Eski Büyük Cami'in tamamının besmeleyle başlanarak tekrar zorlanmadan yapılmasını, eski gelirler ve bundan daha fazlasıyla yapımının idâresin, vakfın mütevellîsi bulunan ikinci bânisiMeyâkzâdeAliyyü'l-Vecâ üstlenmiştir. Hem O'nun hem de onun gibi iyiliği teşvik eden, hayır sahibi, cennet âşığı merhum ve merhametli eski bânînin güzel ruhunu ve kabrini Allah nûr etsin, nurlandırsın.”

1293 (1876)

Perde şeklindeki mihrap süslemesi 19. yüzyılda bölgede ve Anadolu'da oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Bölgede ve Anadolu'dakilerde taşra üslubu görülürken, bu süslemeler İstanbul örneklerinde daha ustaca yapılmıştır. Bölgeden örnek olarak 19. yüzyıl sonunda yenilenen Filibe Hüdavendigâr Camii, Üsküp İsa Bey Camii mihrapları,¹⁹ Anadolu'dan Denizli Belenardıç ve Cevher Paşa Camii ile İstanbul'dan Cihangir Camii mihrap süslemeleri verilebilir.²⁰

¹⁹ Ö. Turan. (2004). a.g.e., s.342-343, 170. ; M. Özer. (2006). Üsküp'te Türk Devri Mimarisi, Ankara, s. 62-70.

²⁰ Ş. Çakmak. (1994). Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli), Sanat Tarihi Dergisi, S.VII, İzmir s.19-26.; A. Arel. (1990). Ege Bölgesi Ayanlık Dönemi Mimarisi. VIII. Araştırma Sonuçları Toplantı. Ankara, S. 6. ; Denizli (2013). Tursab Yay., Denizli, s. 253-262. ;www.pamukkale.gov.tr. ; (1994). H. Arlı. (1994). Cihangir Camii. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, s..431-433.

Mihrap duvarında bulunan Âyete'l-Kürsî ise bir sanat değeri taşımamakta olup yakın tarihte yazılmıştır.

Son cemaat yerinde ve harimde birer ahşap tavan göbeği bulunur. 19.yüzyılın sonuna tarihlenen tavan göbekleri, bölgede sıkça rastlanan şekilde yuvarlak, dilimli ve dalgalıdır. Harimde yer alan göbeğin merkezinde farklı olarak yaprakların arasına yerleştirilmiş çiçek motifleri mevcuttur. Her iki tavan göbeği de bölge üslubu olarak pembe, yeşil, sarı gibi Balkan zevkini yansıtan renklerle boyanmıştır. Bu şekildeki süslemeler ahşap ve kalem işi örnekleriyle hem Balkanlarda hem de Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. Balkanlardan örnek olarak 19. yüzyıla tarihlenen ve günümüzde Bulgaristan'da Kırcaali Müzesi'nde bulunan tavan göbeği ile 19. yüzyılda yenilenen Travnik Süleyman Paşa Cami, İkizce Hacı Hasan Ağa Camii, Hacıoğlu Pazarcığı Turpçular Hacı Hasan Ağa Camii tavan göbekleri verilebilir.²¹ Anadolu'da ise Ankara Kargı Köyü Camii, Safranbolu Tabakhane Camii ve Denizli Çal Kocaköy Köyü Camii tavan göbeklerinde görülebilir.²²

Aynı form kalem işlerinde de varlığını sürdürür. Şumnu Şerif Halil Paşa Camii'ne tamir sırasında eklenen kalemişi süsleme, Bulgaristan Tatar Pazarcık Camii'nde (19. yüzyıl) yer alan kubbe süslemesi, Anadolu'da 19. yüzyılda yenilenen Edirne Şah Melek Camii ve 19. Yüzyıla tarihlenen Safranbolu konakları kubbe süslemeleri örnek olarak verilebilir.²³

* * *

Caminin son cemaat yeri günümüzde imamın evi olarak kullanılmaktadır. Mekân girişin sağında ve solunda alçı panellerle bölünerek iki oda haline getirilmiştir. 1876 senesine tarihlenen yuvarlak kemerli pencereler ise örülerek, niş yapılmıştır.

Turgut Reis Camii malzeme ve üslup olarak Osmanlı mimarisinin temel özelliklerini taşımaktadır. Kare planlı, ahşap

²¹ Ö. Turan. (2004). a.g.e., s.118-119. ; M.E. Yılmaz. (2006). a.g.t., s. 162.

²² M.E. Yılmaz (2006), a.g.t., s.162.

²³ Ö. Turan. (2004). a.g.e., s.202-203.

çatılı ve tek minareli düzeniyle Anadolu’da karşımıza çıkan camilerin hemen hemen tekrarı gibidir. Plan kuruluşu bakımından Anadolu’dan Balkanlara uzanan ortak bir dönem üslubu göstermesi bakımından önemlidir. Ancak yapıda özellikle süsleme detaylarına bakıldığında yerel bir üslup dikkati çeker. Bölgenin genelinde hakim olan ve mimari dışında cilt, tezhip gibi küçük sanatlarda da karşımıza çıkan çok renklilik caminin süslemelerinde göze çarpar. Balkanlardaki hemen bütün camilerde görüldüğü gibi, Balçık Camii’nde de Anadolu’nun mimari özellikleri ile bölgenin yerel özellikleri kaynaştırılarak bir sentez oluşturulmuştur. Ayrıca Balkanlarda görülen çok renkli süslemelerin Anadolu’da da karşımıza çıkması ortak bir sanat anlayışının vebölgeler arası etkileşimin varlığının en güzel ispatıdır.

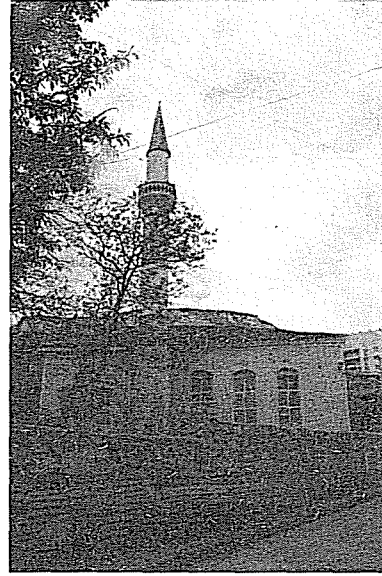
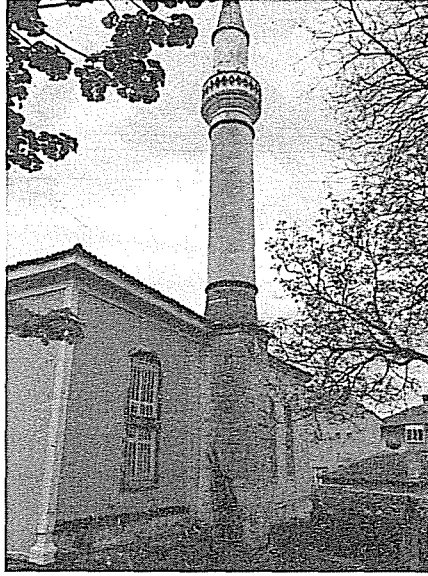
Bütün bu özellikleri bünyesinde barındıran Turgut Reis Camii, Balçık’ta Osmanlı döneminden günümüze kalan tek cami olarak varlığını sürdürmektedir. İyi durumdadır ve ibadete açıktır.

KAYNAKLAR

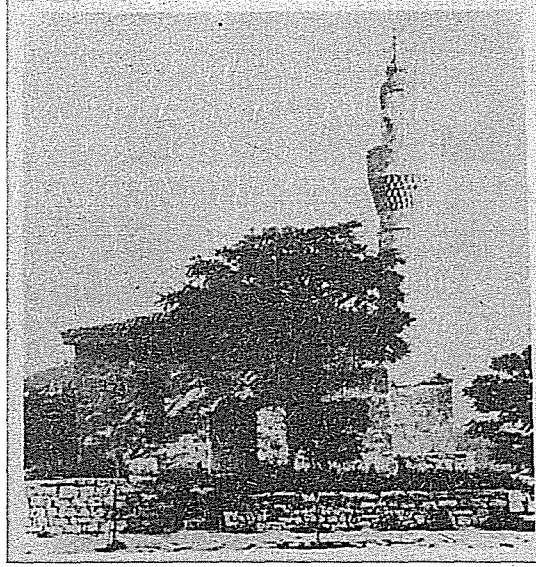
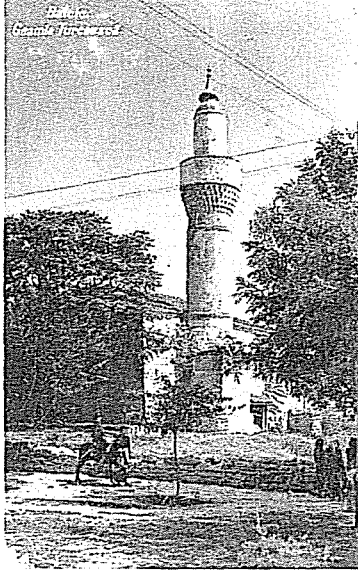
- Arel, A. (1990). Ege Bölgesi Ayanlık Dönemi Mimarisi. *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantı*. Ankara, s. 6-23.
- Arlı, H. (1994). Cihangir Camii. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, s.431-433.
- Ayverdi, E.K. (2000). *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri Yunanistan-Bulgaristan-Arnavutluk*, İstanbul.
- Bostan, İ. (2013). Turgut Reis. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 41, İstanbul, 417-418.
- Çakmak, Ş. (1994). Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli), *Sanat Tarihi Dergisi*, S.VII, İzmir s.19-26.
- Demirsar, B. (1994). Zühdî Paşa Camii. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, s. 567-568.
- Denizli (2013). *Tursab Yayınları*. Denizli.
- Eminönü Camileri.(1987),*Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*. İstanbul.

- Fatih -İlk İstanbul. *Fatih Belediyesi Yayınları*, İstanbul.
- Galitekin, A.Nezih. (2006). *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla*, İstanbul.
- İnal. E. (2013). Dobruca. *Mecmûa-yıTevârih-i Osmanî*.
- Karpat, K. (1987). Dobruca. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 482-486.
- Keskioğlu, O. (1969). Bulgaristan'da Bazı Türk Âbideleri ve Vakıf Eserleri. *Vakıflar Dergisi*, VIII, Ankara, 303-308.
- Keskioğlu, O., Özaydın. A. T. (1983). Bulgaristan'da Türk - İslâm Eserleri. *Vakıflar Dergisi*, XVII, Ankara, 109-140.
- Kiel,M. (1995). Eski Cuma. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul, 396-397.
- Koyuncu, A. Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasnifi (1878-1908), *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 197-243.
- Önal, M.Naci. (2000). DobrucaTürkleri'nde Küfür Akşamı Törenleri. *Türk Kültürü*, XXXIV(403), s.693-700.
- Öz, T. (1997). *İstanbul Camileri*. C.II, Ankara.
- Özer. M. (2006).Üsküp'te Türk Devri Mimarisi, Ankara, s. 62-70.
- Sancaktar, C. (2011). Balkanlarda Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 22-47.
- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 3, İstanbul.
- Turan, Ö. (1998). *TheTurkishMinority in Bulgaria (1878-1908)*.
- Ö. Turan. (2004). *Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler*. Ankara.
- Ülküsal M. (1987). Dobruca ve Türkler. *TKAE Yayınları*, Ankara.
- Yemişçi, C. (2011). Turgut Reis'in Kısa Özgeçmişi. *I. Turgut Reis Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu*, 17-24.
- Yılmaz, M. E. (2006). *Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'ndaki(Dobiç) Camiler ve Çesmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi ÜniversitesiFen Bilimleri Enstitüsü.Ankara.

GÖRSELLER

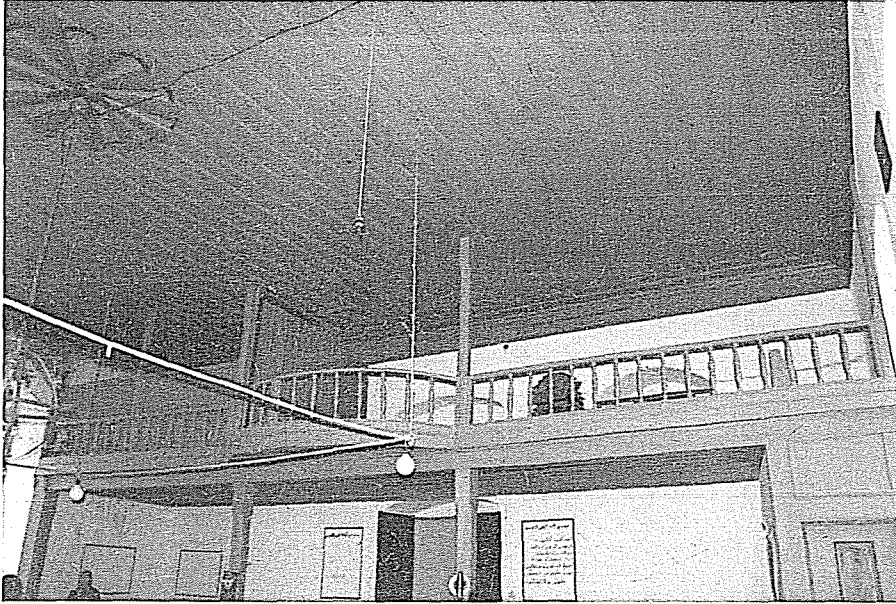

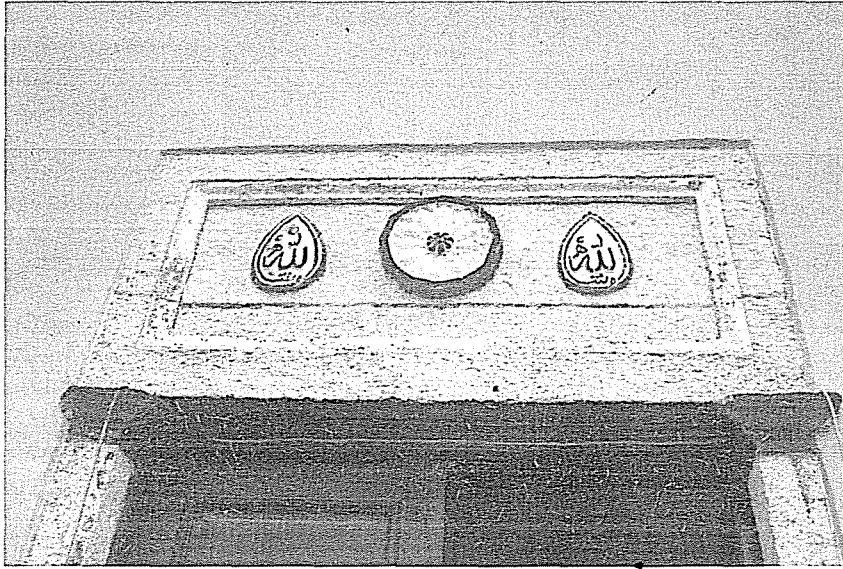
Az Tanınan Kıymetli Bir Osmanlı Eseri: Balçık Atik Cami – Turgut Reis Camii

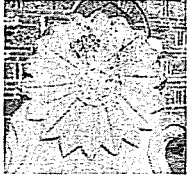

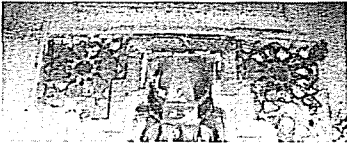
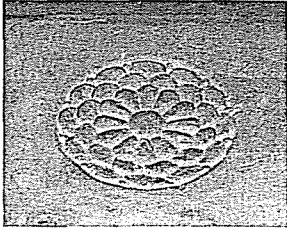
Az Tanınan Kıymetli Bir Osmanlı Eseri: Balçık Atik Cami – Turgut Reis Camii

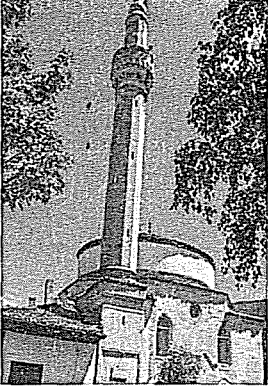
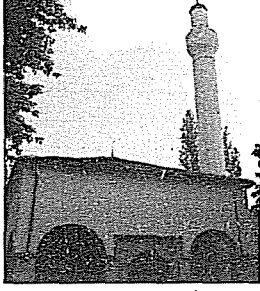
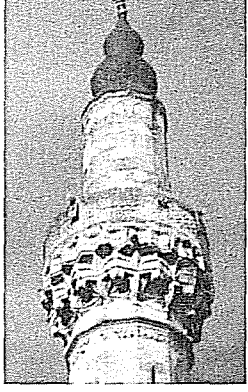

		
Mezartaşı	Filibe Çifte Hamamı'na 19. yüzyıl tamirinde eklenen parça	Balçık Akpınar Çeşmesi

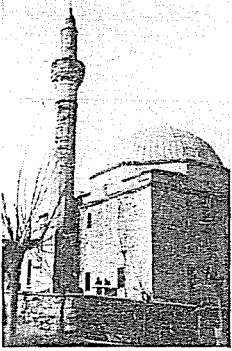
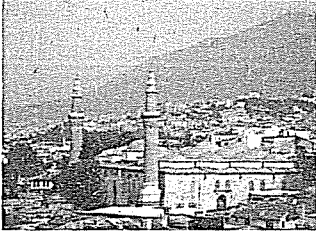
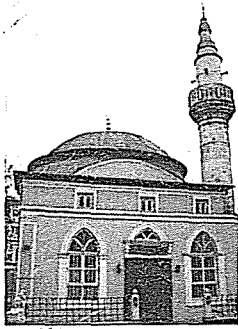
Balkanlardan Benzer Rozet Süslemeler

		
Edirne Mihrap süslemesi	Gebze Sinan Ağa Çeşmesi ayna taşı	Edirne'den bir örnek

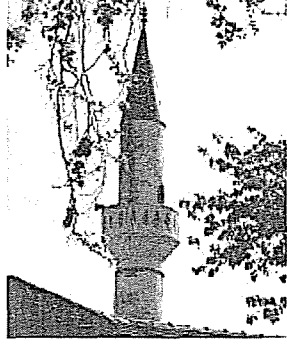
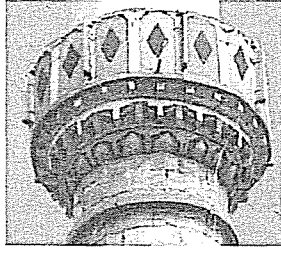
Anadolu'dan Benzer Rozet Süslemeler

		
Razgrad Ahmed Bey Camii minaresi	Vidin Osman Pazvantoğlu Camii minaresi	Silistre Ahmet Bey Camii minaresi

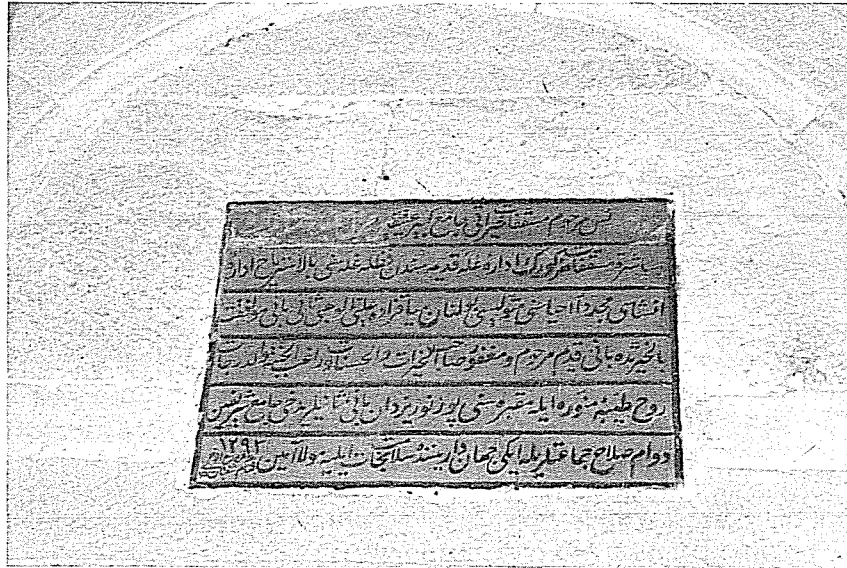
Balkanlardan 1880'lere Tarihlenen Minare Örnekleri

		
Malkara Gazi Ömer Bey Camii minaresi	Bursa Ulu Cami'nin minareleri	Zühtü Paşa Camii minaresi

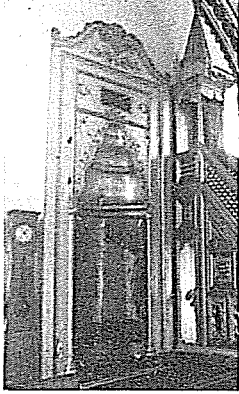
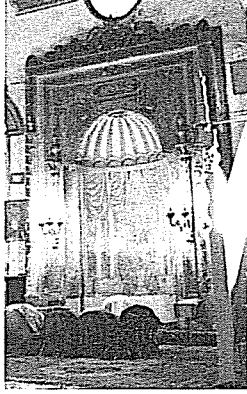
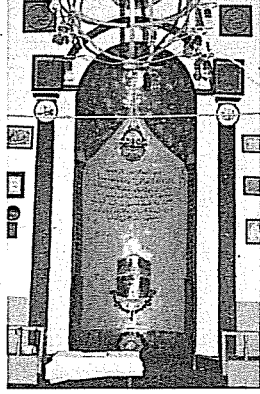
Anadolu'dan 1880'lere Tarihlenen Benzer Minare Örnekleri

		
Razgrad Sırtalan Köyü Camii minaresi	Lofça Üstürec Köyü Camii minaresi	Eski Cuma (Tırgovişte) Saat Camii minaresi

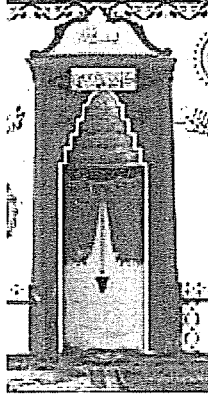
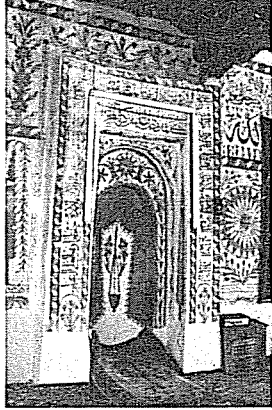
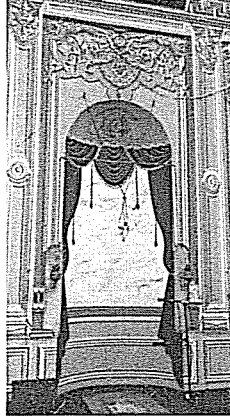
Balkanlar'dan 19. Yüzyıl Sonuna Tarihlenen Minare Örnekleri

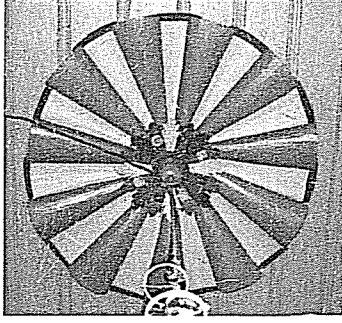
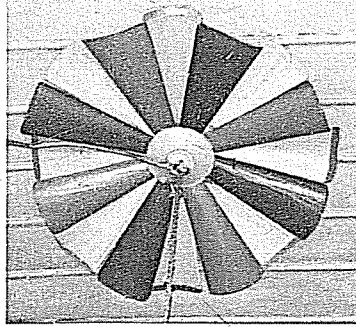
Turgut Reis Camii'nin 1876 tarihli ihya kitabesi

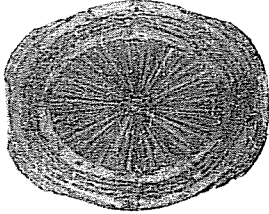
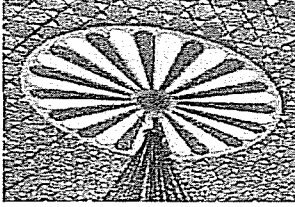
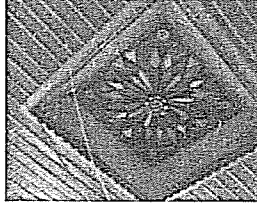
		
Üsküp İsa Bey Camii Mihrabı	Filibe Hüdavengigar Camii Mihrabı	Turgut Reis Camii Mihrabı

Balkanlardan Benzer Mihrap Örnekleri

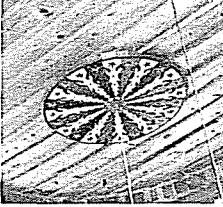
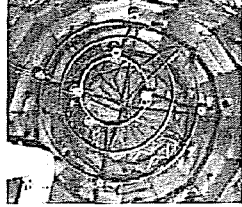
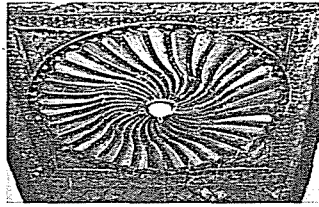
		
Denizli Cevher Paşa Camii Mihrabı	Denizli Belenardıç Camii Mihrabı	Cihangir Camii Mihrabı

Anadolu'dan Benzer Mihrap Örnekleri

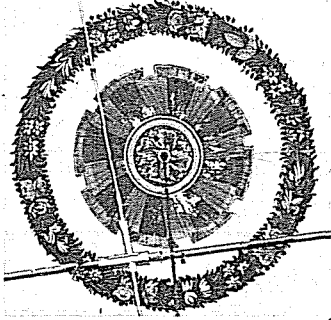
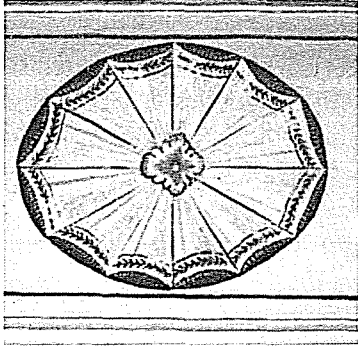
	
Turgut Reis Camii tavan göbeği	Turgut Reis Camii son cemaat yeri tavan göbeği

		
Kırcaali Müzesi'nde bulunan 19. yüzyıl tavan göbeği	Travnik Süleyman Paşa Cami tavan göbeği	İkizce Hacı Hasan Ağa Camii tavan göbeği

Balkanlardan Benzer Tavan Göbeği Örnekleri

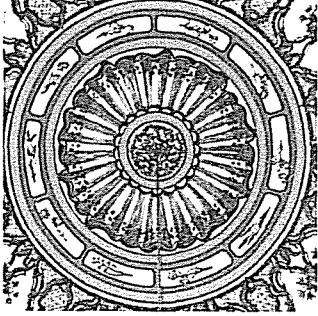
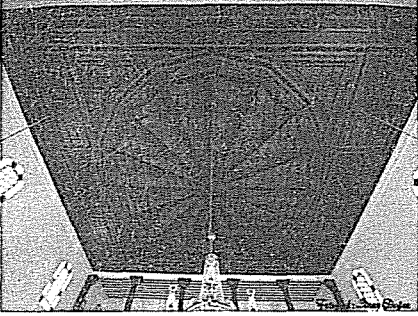
		
Ankara Kargı Köyü Camii tavan göbeği	Safranbolu Tabakhane Camii tavan göbeği	Denizli Çal Kocaköy Köyü Camii tavan göbeği

Anadolu'dan Benzer Tavan Göbeği Örnekleri

	
Bulgaristan Tatar Pazarcık Camii kubbe süslemesi	Şumnu Şerif Halil Paşa Camii kalemişi süsleme

Balkanlardan Benzer Kalemişi Örnekler

Az Tanınan Kıymetli Bir Osmanlı Eseri: Balçık Atik Cami – Turgut Reis Camii

	
Edirne Şah Melek Camii kubbe süslemesi	Bolu İmaret Camii tavan süslemesi

Anadolu'dan Benzer Kalemîşi Örnekler